

Nagy Éva: 200 éves a magyar nyelvű oktatás és református egyház a román fővárosban

"Csak anyanyelvemen lehetek igazán én." - mondta Kosztolányi Dezső, s meg kell találnunk a saját Én-ünket, ahhoz, hogy valóban részei legyünk a sokszínű európai (és nem csak) kulturális világnak, amelyben - szintén Kosztolányit idézve, "Erős várunk a nyelv". Ezekkel a gondolatokkal köszöntöm a 6. BB-konferencián részt vevő tanárokat, diákokat és minden érdeklődőt azon események iránt, amelyeken különös hangsúlyt fektetünk itt a Kárpát-medencében, a magyar nyelv, kultúra és oktatás megőrzéséért, ápolásáért és fejlesztéséért, hiszen Nagy László szavaival élve: "Nem elég magyar anyanyelvűnek születnünk, tanulnunk kell magyarul a sűríg".

Előadásomban szó van a 200 évvel ezelőtt megalakult bukaresti református egyházzal és magyar nyelvű oktatásról, annak sikereiről és nehézségeiről, fontosabb történelmi pillanatokról, kiemelkedő személyiségekről, pedagógusokról és diákokról, valamint más érdekességekről.

„Ha élet zengi be az iskolát, Az élet is derűs iskola lesz.”

A bukaresti magyar Alma-Mater névadójának, Ady Endre költőnek sokatmondó gondolataival indítom előadásomat a bukaresti magyar nyelvű oktatás és a református egyház fennállásának 200. évfordulója kapcsán. Öröm és megtisztelő számomra, hogy tehetem ezt ma itt a magyar fővárosban, egy világszintű multidiszciplináris konferencián.

A bukaresti magyar oktatás és református egyház rövid története

SÜKEI IMRE, Bukarest első magyar közösségét, templomot és iskolát építő református lelkésze. Különböző korokban, Bukarestbe érkeztek Erdélyből elszármazott elődök egy jobb élet reményében, talpalatnyi helyet keresve maguknak a román fővárosban. Itt keresi Sükei Imre a Küküllő menti Szőkefalváról a magyar egyházkerületek ún."elcsángált" híveit. A fiatal lelkész bejárja a várost, néhány hét alatt meggyőződik arról, hogy ennek a közösségnek, ha nem akarja, hogy elveszzen, az Egyháznak itt és azonnal közösségteremtő helyet kell keresnie, s rá templomot építenie. Sütő Andrással szólva "megcsattogtatni a zsoltáros igéket" előttük, hogy nagy elkeseredésükben még a Dunát is átússzák. Ezért kellett tehát kétszáz évvel ezelőtt, a magyar református egyháznak időben templom- és iskola-gátat építeni. Egyházi levéltárainkban található feljegyzések szerint a bukaresti "evangelico-reformáta" kálvini és németh lutheránus egyházi közösség a XVIII. és XIX.század fordulóján alakult. A német ún. ágostai hitvallású egyház pár évtizeddel korábbra, a kálvinista ág, 1815 május 14-re teszi megalakulásának dátumát. Sükei első feljegyzéseiben azt írja, hogy ez az a nap, amelyen először gyűlt össze a németek szerény kis templomában a magyar anyanyelvű református gyülekezet.... és nem akármilyen nap volt az 200 évvel ezelőtt sem és 2015-ben sem. Akkor is és az idén is, május 14-e Áldozócsüörtök volt, Jézus Mennybemenetelének Napja. Véletlen egybeesés? A Jóisten tudja, hogy mi miért volt és van IGY.

1815-ben Sükei Imre református lelkész saját lakásán kezdte írni-olvasni tanítani a magyar gyermekeket. Négy év múlva, gyűjtésből és közadakozásból telket vásárolt Bukarest belvárosában (a Lutherană és a Stirbei Vodă utcák kereszteződésénél) és felépítette az első bukaresti református templomot és melléje az ún. „iskolaházat”. Az 1820-as évek végére a tanulók száma már 30-ra emelkedett, oktatásukkal pedig Márk Mózes kántortanító foglalkozott. (1821-ben kezdődött el a fatemplom felépítése).

Alexandru Suțu fejedelem így nyilatkozott akkoriban: "Építsenek a reformátusok bátran templomot, nem fognak semmi akadályoztatásba ütközni, mert az én országomba tolerancia van." A Sütöt követő

Grigore Ghica fejedelem 700 piasztert ajánlott fel évente a kincstárból a bukaresti reformátusoknak, egyházuk fenntartására.

A Sükei Imre által felépített első református templom és iskola, a máig is működő bukaresti magyar nyelvű oktatás alapja. Sükei Imre 1826-ban Konstantinápolyba utazik, 1830-32 között Magyarországot járja meg, majd 1833-35 között Szászországot, Poroszországot, és Württemberget keresi fel, de eljutott Franciaországig, Hollandiába, sőt az angliai protestáns, református közösségekhez is. Útban hazafelé több időt tölt Magyarország és Erdély gyülekezeteiben is. Prédikál és gyűjt az eklézsia fenntartására. A jövő nagy céljainak megvalósítására több mint 2000 aranyat hagyott utódaira. Sükei 56 éves korában, 1849 január 19-én halt meg Bukarestben. A német lutheránusok akkori lelkésze, Rudolf Neumeister temette el az általa épített kis fatemplom tornyának tövébe.

14 éves bukaresti szolgálata példaértékű. Sükei Imre halálával nagy úr és elbizonytalanodás lett úrrá a bukaresti eklézsiaiban.

Az 1848-1849-es forradalom idején az iskola életében hanyatlás állott be, amelyet súlyosbított Sükei Imre korai halála. A magyar szabadságharc leverése után újabb emigráns-hullám érkezett Havasalföldre, amelynek eredményeképpen gyarapodott a bukaresti magyarság és számottevő magyar közösség jött létre.

1854-től a magyarrégi születésű Koós Ferenc református lelkész érkezésével új korszak nyílt a bukaresti magyarság életében.

Koós Ferenc 1856-ban Krajcáros Egyletet hozott létre "Minden héten egy krajcárt" jelmonddal. Hitte, hogy ebből iskola, majd utána templom, s legvégül papilak és kántortanítói lak is lesz. 1856-ban egy új, tágasabb iskolát építtetett, amelyben újjá szervezte az oktatást. Kiss József kántortanító mellé a román nyelv oktatására román tanítót alkalmazott. A magyarságot felekezeti különbség nélkül tömörítette a református egyház és iskola köré. Társaskört, könyvtárat alapított, a szegényebb tanulók támogatására alapítványt létesített.

1863 március 8-án lebontják a Sükei-féle fatemplomot. Koós áhítatos, imádkozó tisztelettel áll meg a múlt előtt, értékeli elődei, de különösen a templomépítő Sükei munkáját és a gyülekezetét, amely újabb feladatokra gyűjti erejét. Így kezdi az öreg kiszolgált fatemplomtól való búcsúztató és az új felépítésére áldást kérő istentisztelet imáját: "Megemlékezünk rólatok, kedves vallásos keblű fiaink és leányainkról, kik legsanyarúbb időkben hő kebellet karoltátok fel Oláhország fővárosában Krisztus evangéliumát anyaszentegyházának szent ügyét."

Az új templom alapkövét letételéhez diszes vendégsereg sorakozott fel: nagykövetek, konzulok, egyházi méltóságok különböző felekezetek képviselőiben, generálisok, hercegek, hercegnők, és nem utolsósorban Alexandru Cuza fejedelem felesége, Elena Cuza fejedelemasszony, akinek az a magasztos szerep jutott, hogy letegye az eljövendő bukaresti református templom alapkövét.

Ez alkalommal ezeket mondta: "Boldognak érzem magamat, hogy a református egyház által Isten dicsőségére építendő templom alapjába én tehetem le az első követ. Mély megindulással látom mindegyre szaporodni Románia földjén azon intézetek számát, melyek a szenvedőknek vigasztalást és segédelmet nyújthatnak." Elena Cuza fejedelemasszony védnökségével 1862-ben hozzákezdtek az új templom felépítéséhez.

Koós Ferenc mellé felsorakoztak a segítőkész "testvérek": Neumeister német evangélikus lelkész, Endrele Károly építész, Kovács István, dr. Lukács Farkas, Benke József, Bartha Mihály, Hajdu József és Seres Lajos egyházközségi tagok.

Pontos bejegyzésünk van arról is, hogy 1869 július 19-én "Meggzüntem bukaresti lelkész lenni. Isten áldja meg a szentegyházat örök időkre. Koós Ferenc ev.ref.lelkész". -olvashatjuk az anyakönyvben.

1875-ben Bartalus János lelkész egy újabb két tantermes, emeletes iskolát épített, amelynek emeleti részén a tanítói lakás is helyet kapott.

Az 1877-es függetlenségi háború után fejlődésnek indult Románia gazdasági és társadalmi élete. Újabb magyar családok költöztek a fővárosba, így érezhetően megnövekedett a bukaresti magyarok száma. Tágasabb iskolaépületre volt szükség. 1889-ben a meglévő telek keleti részére egy, három nagy tantermes, emeletes épületet húztak fel.

Az 1898-ban megjelent elemi iskolai törvény (Legea Poni) az egyházi és magániskolákat is a Kultuszminisztérium felügyelete alá helyezte. Ez érzékenyen érintett a fejlődésben levő református iskolát. A gondokat tetőzte az újabb bevándorlási hullám. Végül, nagy anyagi áldozatok árán, 1904-ben felépült a leányiskolának szánt, új iskola (Sfintii Voievozi utca 50. szám alatt). Két évvel később, 1906-ban felépült a fiúiskola is (a Sf. Stefan utcában). Az 1910-1911-es tanévben, amelyet akkoriban a bukaresti magyar nyelvű oktatás csúcsának tekinthetünk, a római katolikus iskolákban 1141, a református iskolákban pedig 468 magyar tanuló részesült magyar nyelvű oktatásban. Az első világháború kitörése azonban megállította az oktatás fejlődését, az iskolák kénytelenek voltak beszüntetni munkájukat, a háború végén pedig a román kormány bírói zárlat alá helyezte az iskolaépületeket. A református egyháznak tíz évi küzdelmébe került, míg 1926 nyarán iskolaépületeit visszaszerezhetette. Újra összefogott a bukaresti magyarság és két hónap alatt rendbe-szedte a Sfintii Voievozi utcai épületet, ahol szeptemberben, Demény Miklós igazgatásával, megnyílt az iskola. Az 1932-1933-as tanévben az iskola hétosztályossá vált. A tanulók számának további gyarapodása miatt újabb osztályokat indítottak a Pantelimon (1938), majd a Bellu városrészben (1939). 1940 nyarán a bécsi döntés miatt a következő tanévet felfüggesztették. Tömegesen távoztak a magyar családok, a tanulók száma 70-re csökkent. Az *Antonescu diktatúra* alatt sok zaklatás célpontja lett a magyar iskola, a hatalomra került vasgárdisták szították a nacionalizmust, sovinizmust. A tanulók részéről igazi hősiességet jelentett a magyar iskolába járni. A háború utolsó évében számos órát tartottak az udvaron épített óvóhelyen.

1944. április 4-én három bomba romhalmazzá tette az iskolaépület nagy részét. Az óvóhelyen életben maradt Takács Pál iskolaigazgató emberfeletti erőfeszítéseket tett, hogy az iskolát ősszel újra megnyithassák. Egymaga látott neki, hogy a bukaresti magyarságot felkutassa, de csak 15 tanulót sikerült összeírnia. Bürokratikus akadályok is nehezítették az iskola megnyitását. Az akkori (Sănătescu kormány) tanügyminisztérium vezérigazgatója kijelentette, hogy „Bukarestben nem lesz több magyar iskola.” Az egyik főtanfelügyelő (Bedeanu Diomed) azt tanácsolta, hogy „nyissák csak meg az iskolát, mert nemsokára lesz itt nagytakarítás”.

1944 október 16.-án megnyitották a hétosztályos iskolát, 22 tanulóval és, Takács Pál személyében, egyetlen tanítóval.

Az 1945–46-os tanévben az iskola Egységes Magyar Gimnázium néven már működött.

Az első demokratikus kormány megalakulása után újabb pozitív fordulat következett be az iskola életében. Dr. Petru Groza személyesen rendelkezett az iskola helyreállítását illetően. Magyar nemzetiségű államtitkárt neveztek ki Dr. Felszegi Ödön személyében, akinek kikérték a véleményét a magyar oktatással kapcsolatos kérdésekben.

A következő években Erdélyből szakképzett pedagógusok kerültek az iskolába.

A felekezeti- és magániskolák 1948-as államosítása Bukarestben 89 tanintézetet érintett, köztük a legrégebbi, az 1730-ban alapított zsidó gimnáziumot és a református magyar iskolát is. Az addigi gimnázium 1949-ben líceumi rangra emelkedett.

A tanulók létszáma évről évre nőtt, míg a meglévő épület szűknek bizonyult. 1958-ban a jelenlegi, Ferdinand út 89. szám alatti helységebe költözött.

A bukaresti magyar iskola önálló magyar intézményként működött 1985-ig, amikor "felsőbb utasításra" egy román tannyelvű IX. osztályt is indítottak, a következő évtől pedig csak román líceumi osztályokat. Így a Ceaușescu diktatúra utolsó éveiben Bukarestben majdnem teljesen felszámolták a magyar nyelvű oktatást.

Az 1989, decemberi események újból pozitív változást hoztak a bukaresti magyar tanintézmény számára. A szülői közösség nagy erőfeszítések árán kiharcolta, hogy újra magyar iskola legyen. A román tannyelvű osztályok számára megfelelő áthelyezést találtak, de a román diákok nem voltak hajlandók átköltözni az amúgy nagyon közeli iskolába. Hamarosan az újságok címlapjára kerülő politikai ügy kerekedett a kérdésből. Újból elhangzott az a kijelentés, hogy "Bukarestben nem lesz többé magyar iskola". Tiltakozásul, 1990 tavaszán a tanulók, tanárok és szülők felfüggesztették az oktatást és két hétig a református Calvineum-templomba jártak az iskola helyett. (Ebben az időszakban Balogh Péter szobrászművész egy Ady-mellszobrot adományozott a Calvineumnak és egy másolatot az iskolának). Végül 1991. szeptember 15.-én a Tanügyminisztérium úgy döntött, véget vet az áldatlan helyzetnek és áthelyezte a román diákokat. Azóta békésen folyik a magyar nyelvű oktatás az Ady Endre nevét büszkén viselő, sok megpróbáltatáson átment bukaresti magyar iskolában.

Napjainkban 280 diák tanul ITT, óvodától 12. osztályig. A három csoportos napközi kb. 60 gyereket fogad reggeltől délutánig, míg az osztályterem padjaiba kb. 220 diák ül be. Többnyire vegyes házasságból származó gyermekek. Az iskola fő célja az identitásmegőrző kultúra támogatása. Itt mindig az volt a cél, hogy Bukarest valamennyi magyar gyermeke számára biztosítani tudják az anyanyelvi óvodai és iskolai oktatáshoz való hozzáférést. Ezért az intézmény befogadóképességét is növelni kellett, 2007-ben kormánypénzből elkezdődött az iskola bentlakásának építése, de pénzühiány miatt még a belső szerkezet befejezése előtt leálltak a munkálatok. Voltak időszakok, amikor székelyföldi majd gyimesi csángó diákok is jártak IDE. Ez a bentlakás az iskola legnagyobb álma, hisz így lehetne növelni a gyermekek számát. Mint minden szórvány magyar oktatási intézménynek, itt is szükség lenne erre.

Az 1992-től önálló tanintézet épületét folyamatosan tatarozzák: 2003-ra a teljes épületet megerősítették, földrengésbiztossá tették. Az újjászületés évei voltak ezek. Nehéz múlt, biztató jövő. Sötét korszak volt az 1985-1990-es időszak. Napjainkban is mindig kisebb-nagyobb "simítások" történnek a bukaresti magyar iskolában.

Mint egész Romániában, sajnos Bukarestben is csökken a magyarság száma, s ezzel nyilván a gyermeklétszám is. Nagy a fluktuáció is: az üzletemberek és politikusok jönnek-mennek, beadják gyermekeiket tanulni, majd néhány év múlva továbbviszik őket. Sok volt diák hozza egykori iskolájába gyermekét. Nagyon közvetlen itt a tanár-diák közötti viszony, ami családiassá teszi a hangulatot. A fennmaradás mellett, a minél színvonalasabb oktatás biztosítása a tét.

A bukaresti német evangélikus templom mellett száz évig állott református templom lebontása után, 1974 október 31-től ismét közvetlen szomszéd lett a református templom, az új Calvineum épület révén. (működik még a Szőlőskerti ref. templom is)

(A bukaresti reformátusok templomkerti temetője a Cálvin temető.)

A bukaresti magyar nyelvű oktatás kapcsán tudni kell még, hogy a Bukaresti Tudományegyetem Idegen Nyelvek és Irodalmak Fakultásán működő Hungarológia Tanszék 1968-tól létezik megszakítás nélkül. Jellegzetessége az, hogy kettős képzést biztosít: egyrészt a román ajkú hallgatók a magyart mint idegen nyelvet tanulják. A román képzését a magyarságtudományban jártas szakemberek, kutatók számára biztosítják, másrészt a magyar diákok, a magyar érettségivel rendelkező fiatalok szakorientált képzésben részesülnek, felkészülhetnek a magyar nyelv- és irodalomtanári pályára például, de nemcsak erre. (lásd erről bővebben Nagy Éva: A bukaresti Hungarológia Tanszék és a magyar nyelvoktatás című előadást, B.B.K.-2014)

Az előadás forrásai:

- A bukaresti Ady Endre Líceum honlapja, Wikipédia, személyes feljegyzések,
- Ady Endre Líceum, a bukarestiek családias iskolája, Erdélyi napló, 2013.

CALVINEUM, Bukarest

ADY ENDRE Elméleti Líceum, Bukarest